

DE BETEKENIS VAN ZGN. AANGEKLEDE SALDOBILJETTEN VOOR DE ACCOUNTANTSCONTROLE (II)

door J. M. Vecht

In het juli/augustus nummer van dit maandblad (blz. 274 t/m 276) reageert Prof. Frielink op mijn in het juni nummer van dit blad (blz. 241 t/m 245) verschenen artikel over de betekenis van de zgn. aangeklede saldobiljetten voor de accountantscontrole. Het is verheugend, dat Prof. Frielink zich de moeite heeft gegeven om op zo korte termijn aandacht te wijden aan zowel mijn opvattingen t.a.v. de zgn. aangeklede saldobiljetten als aan andere punten van mijn beschouwing.

Naast een kritiek op mijn stellingname t.a.v. de bankverklaringen bespeurt Prof. Frielink ook een aantal punten in mijn betoog, die z.i. van een niet geheel juiste opvatting van accountantscontrole blijken te geven. Hoewel daardoor de beschouwing uitgebreid gaat worden met een uiteenzetting over algemene beginselen, wil ik toch een dergelijke uiteenzetting niet uit de weg gaan. De indruk wordt namelijk door Prof. Frielink gewekt, dat ik een onjuist inzicht heb in een aantal principiële accountantsopvattingen, waaronder mijn opvatting over zgn. aangeklede saldobiljetten lijdt. In het navolgende hoop ik aan te tonen, dat noch het een noch het ander het geval is.

Eerst een algemene opmerking over wat men zou kunnen noemen de geschiedenis van de zgn. aangeklede saldobiljetten in Nederland. In het midden van de vijftiger jaren hebben enkele grote accountantskantoren, in navolging van in de Verenigde Staten toegepaste procedures, bank- en giroverklaringen opgesteld in de zin zoals in mijn artikel besproken. Ik heb meegemaakt, dat deze praktijk door een aantal accountantskantoren werd gevolgd; in de praktijk heb ik vele malen deze zgn. bank- en giroverklaringen zien toepassen. Het is mij dus uit ervaring bekend, dat deze zgn. aangeklede saldobiljetten tot „gebruik” zijn gaan worden bij een aantal accountantskantoren. In die zin kunnen deze verklaringen als een „gebruikelijk controle-middel” worden bestempeld.

Ik heb echter geschreven: „Het is namelijk in de accountantscontrole geen gebruik om de volledigheid van een verantwoording vast te stellen, althans niet voor wat betreft de reguliere controle van de jaarrekening, door gebruikmaking van daartoe *speciaal aangevraagde gegevens van derden.*” Duidelijker ware geweest, als ik daaraan had toegevoegd een zinsnede als: „*die daartoe hun zakelijke verhouding met het gecontroleerde bedrijf volledig moeten openleggen*”. Het is namelijk in de accountantspraktijk *hoogst ongebruikelijk* - en ook onnodig - dat aan derden wordt gevraagd op te geven wat in *hun* administratie aan gegevens met betrekking tot het door de accountant gecontroleerde bedrijf voorkomt. En dit toch is wat gebeurt bij de zgn. aangeklede saldobiljetten! Daarbij wordt aan een derde, i.c. een bank- of giro-instelling waar de gecontroleerde mee in een zakelijke relatie staat, gevraagd om *volledig* op te geven wat in zijn administratie voorkomt aan gegevens met betrekking tot het gecontroleerde bedrijf. Men stelle zich voor hoe leveranciers, hypotheeknemers, verstreckers van geldleningen of debiteuren zouden

reageren, indien een onderneming namens zijn accountant zou vragen om op te geven, welke saldi met betrekking tot de gecontroleerde onderneming in de administratie voorkomen, welke kontrakten er met het gecontroleerde bedrijf zijn gesloten, of er geldleningen aan het gecontroleerde bedrijf zijn verstrekt, wat de nummers van de per ultimo van het jaar verzonden facturen zijn, etc.

Wanneer Prof. Frielink schrijft (blz. 276 bovenaan), dat het gebruik van speciaal gevraagde gegevens van derden in het kader van de algemene controle ten behoeve van de negatieve controle op crediteurensaldi, op onderhands gesloten leningen, op spaarsaldi, op honorariumafrekeningen e.d. zeker niet ongebruikelijk is, heeft hij ten dele gelijk. Hij zal het echter ongetwijfeld met mij eens zijn, dat men daarbij niet aan derden vraagt om naast deze gegevens *volledig* alle juridische en financiële verhoudingen met de gecontroleerde op te geven. Met andere woorden: gebruikelijk is, dat men aan derden vraagt te bevestigen hetgeen men in *eigen* administratie geregistreerd heeft met betrekking tot die derden.

Ongebruikelijk is het - met als uitzondering de hier ter discussie gestelde bank- en giroverklaringen - om derden te vragen volledig op te geven al hetgeen in hun administratie met betrekking tot de gecontroleerde verantwoord is.

Nog enkele algemene opmerkingen:

1 Naast het zenden van zgn. aangeklede saldobiljetten aan banken stuurt men in de praktijk deze aanvragen ook aan de Postcheque- en Girodienst en de Gemeente Giro, uiteraard alleen voor wat betreft de (in mijn artikel op blz. 241 genoemde) punten m.b.t. de saldi en de namen en functies van degenen, die gerechtigd zijn om over de tegoeden te beschikken.

2 Interessant is het hier nog iets te zeggen over de respons, die op de saldo-aanvragen verkregen wordt. Naar mijn ervaring - die uiteraard van beperkte omvang is - blijkt vooral, dat bij banken en giro-instellingen de namen en functies van degenen, die gerechtigd zijn om over het tegoed op een rekening te disponeren, vaak onjuist vermeld zijn resp. de gegevens niet altijd volledig en/of „up-to-date” zijn, omdat wijziging in deze gegevens en nieuwe opgaven niet tijdig of in het geheel niet aan de bank- en giro-instellingen door het gecontroleerde bedrijf zijn doorgegeven. Feiten, die op zichzelf het vragen van deze gegevens namens de controlerende accountant niet rechtvaardigen.

3 Het nut van zgn. aangeklede saldobiljetten, zo men dit althans aanwezig veronderstelt, wordt in ernstige mate aangetast door de *kans*, dat de cliënt de bank bereid zou vinden om bepaalde informatie strikt vertrouwelijk tussen bank en cliënt te houden (bankgeheim), n'en déplaise de schriftelijke aanvraag door de cliënt (namens de accountant!) van een bankverklaring.

Thans komen wij tot de vaktechnische opmerkingen, die door Prof. Frielink zijn gemaakt; ik verwijs daarbij naar zijn alfabetische indeling:

a. Ik heb niet gezegd noch willen suggereren, dat een controlemiddel achterwege moet worden gelaten, als het geen 100% zekerheid geeft omtrent de

volledigheid. Dat is bepaald niet de bedoeling van mijn opmerking op blz. 244 onder 1 geweest. Ik heb alleen duidelijk willen maken - en blijkt daar niet geheel in geslaagd te zijn - dat „volledigheid” een betrekkelijk begrip is.

Indien men de volledigheid van de betrekkingen tussen één relatie van een onderneming en die onderneming gaat vaststellen - zoals men in het geval van de relatie tussen bank en cliënt wenst te doen - maar de relatie tussen dezelfde onderneming en x overige partijen niet onderzoekt (waaronder ook banken!), dan gaat men in feite partieel te werk.

De conclusie van Prof. Frielink over wat hij uit mijn genoemde opmerking leest t.a.v. de 100% zekerheid, moet ik dan ook geheel voor zijn rekening laten.

Naast deze conclusie meent hij ook uit mijn artikel te lezen, dat ik niet zou onderschrijven, dat de controlemiddelen in een totaal verband zouden moeten worden gezien. Ik zou het zgn. aangeklede saldobiljet alleen maar geïsoleerd hebben beschouwd. Afgezien van het feit, dat ik de uitspraak van Bos over de complementariteit van de controlemiddelen geheel onderschrijf, moet ik opmerken, dat ik het tegendeel ook niet heb gesuggereerd. Ik heb dan ook op verschillende plaatsen in mijn artikel over andere controlemiddelen gesproken. Het is niet juist bezwaar te maken tegen het beschouwen van de betekenis van één controlemiddel, als een beschouwing over het verband met andere controlemiddelen daaraan ontbreekt. In de eerste plaats behoeft men voor vakgenoten niet steeds uiteen te zetten, dat men een controlemiddel in verband met het geheel van controlemiddelen dient te plaatsen, maar bovendien zou men steekproeven, voorraadinventarisatie e.d. niet tot object van een beschouwing of een bespreking meer kunnen maken op de wijze, zoals in veel vakartikelen en in b.v. de Encyclopedie van de Bedrijfseconomie onlangs is geschied, als men steeds weer deze vooronderstellingen uitvoerig uiteen zou moeten zetten.

b. Evenmin heb ik gesuggereerd of ben ik van mening, dat het onderzoek naar de volledigheid vooral of uitsluitend zou moeten dienen om frauduleus ingrijpen in de interne organisatie te ontdekken (zie blz. 244 sub 2). Ik acht dit een onjuiste interpretatie van hetgeen ik in feite heb opgemerkt. Letterlijk heb ik gezegd (blz. 244, punt 2): „Indien de accountant al middelen wenst te gebruiken om vast te stellen, of er door de leiding van een onderneming bij het doorbreken van de organisatie fraude is gepleegd, moet het aangeklede saldobiljet als slechts één van de mogelijke middelen daartoe worden beschouwd.”

Hieruit valt naar mijn mening duidelijk te lezen: als men de zgn. bankverklaringen niet in de eerste plaats ziet als hulpmiddelen bij het vaststellen van de volledigheid maar in het bijzonder wil zien als middelen om vast te stellen, of er directiefraude is gepleegd, dan is daartoe het zgn. aangeklede saldobiljet ook slechts in beperkte mate deugdelijk te achten.

Mijn geachte opponent houdt mij voor, dat het de doelstelling van de accountantscontrole is de betrouwbaarheid van een verantwoording vast te stellen en niet het ontdekken van al of niet opzettelijke onjuistheden. Ik heb nergens het tegendeel beweerd of zelfs maar de indruk gevestigd, dat ik daar anders over zou denken. Juist omdat het gaat om vaststelling van de be-

trouwbaarheid van een verantwoording en *niet* om het opsporen van vermeende gevallen van directiefraude, heeft het naar mijn mening nauwelijks zin om met de zgn. bankverklaringen te werken. Zij zijn een middel, dat soms fraudes kan opsporen. Waar deze bij een algemene controle geen onderwerp van onze belangstelling zijn, late men het gebruik van deze detector achterwege: de accountant is, zoals Drs. Kleerekoper aanhaalt (zie onder d), wel een controleur, maar geen rechercheur.

c. Hoewel ik zijdelings heb gesproken over de kosten van de zgn. bankverklaringen - met name voor de afgevendende instelling - zou ik geenszins willen stellen, dat het kostenargument doorslaggevend is. Het is - althans principieel gezien - van bijkomende betekenis. Het is met name het argument van de ongebruikelijkheid in de zin van: niet gebruikelijk, dat men als controlemiddel de relatie zijn boeken laat openleggen t.b.v. de gecontroleerde onderneming, waaraan ik mijn stellingname tegen de zgn. aangeklede saldobiljetten meen te moeten ontlelen.

d. Ik heb kennisgenomen van Prof. Frielink's argumentatie t.a.v. het axiomatisch voorbehoud. Met enige verbazing, omdat hij schrijft, dat mijn formulering niet overeenkomt met art. 5 van het oude R.v.A. (N.I.V.A.). Dat lijkt mij op zichzelf ook niet noodzakelijk. Tempelaar verwijst in zijn beschouwing over het axiomatisch voorbehoud in de Bedrijfseconomische Encyclopedie deel Vb (1952, blz. 224/225) overigens ook naar art. 7, lid 3, van het oude R.v.A.

Voorts zegt Tempelaar, dat het axiomatisch voorbehoud voorkomt „wanneer men in de verklaring in enigerlei vorm wil mededelen, dat de accountant geen andere verantwoordelijkheid kan aanvaarden dan uit de administratieve en bedrijfseconomische verantwoordelijkheid voortvloeit”. Duidelijker nog is Drs. I. Kleerekoper in zijn artikel over de accountantsverklaring in de Encyclopedie van de Bedrijfseconomie, deel V (1970, blz. 18, eerste kolom). Na het oude artikel 5 te hebben aangehaald, schrijft hij:

„De bedoeling van het geciteerde is duidelijk; de deskundigheid van de controlerende accountant ligt op het gebied van het administratieve onderzoek; onjuistheden of onvolledigheid in de verantwoording, welke een volkomen controle van het administratieve verantwoordingsproces niet aan het licht *konden* brengen, kunnen en mogen hem niet worden aangerekend; men drukt dit wel eens uit door te zeggen, dat de accountant wel een controleur doch geen rechercheur is! ” Hiermede wordt evenzo ondubbelzinnig gesteld, dat de accountant niet verantwoordelijk kan worden gesteld voor feiten, welke niet uit de financiële verantwoording blijken en waarvan de accountant bij een op zichzelf verantwoorde accountantscontrole geen kennis behoeft te dragen. Volgens Prof. Frielink impliceert deze (mijn) formulering, dat ooit van enige accountantscontrole zou kunnen worden vastgesteld, dat zij op zichzelf verantwoord is. Mijn geachte opponent wijst dan op het feit, dat er nu eenmaal geen gecodificeerde controlemiddelen in Nederland bestaan. Hetzelfde bezwaar zou hij kunnen aanvoeren tegen het begrip „volkomen controle”. Toch heeft bij mijn weten nooit iemand gezegd, dat dit begrip impliceert, dat ooit van enige accountantscontrole zou kunnen wor-

den vastgesteld, dat zij „volkomen” is. Wij hebben, zoals Prof. Frielink uiteraard bekend is, geen codificatie om vast te stellen, wanneer een accountantscontrole „volkomen” is, wanneer een grondslag „deugdelijk” is, wanneer een verantwoording „betrouwbaar” is e.d. Toch werken wij sinds jaar en dag met deze begrippen en wegen wij sinds jaar en dag als vakgenoten af, wanneer wij „nog wel” en wanneer wij „niet meer” een accountantscontrole „volkomen” achten, een grondslag „deugdelijk” is, etc. Het blijft mij doelmatig en juist voorkomen om van een „op zichzelf verantwoorde accountantscontrole” te spreken.

Thans nog iets over het eigenlijke uitgangspunt van mijn artikel, n.l. de evaluatie van de zgn. aangeklede saldobiljetten.

In Prof. Frielink's artikel is niet duidelijk gemaakt, dat dit middel op zo ruime schaal toepassing verdient als thans het geval is. Ik heb in mijn artikel toegegeven, dat het gebruik van aangeklede saldobiljetten op zichzelf in overigens beperkte mate nuttig kan worden geacht voor het beoogde doel, maar gesteld, dat er geen aanleiding is om *normaliter* van dit middel gebruik te maken.

Bij de accountantscontrole maakt de accountant in belangrijke mate gebruik van de interne organisatie van de te controleren onderneming. Indien deze aan redelijke eisen beantwoordt - op zichzelf ook weer een begrip, dat evenals het begrip „perfekte organisatie” niet in een receptenboekje te vinden is! -, behoeft er voor de accountant geen aanleiding te bestaan om buiten die organisatie bij derden inlichtingen te vragen over al hetgeen in hun administratie over de gecontroleerde is verantwoord. Voor het vaststellen van de juistheid en de volledigheid van de administratieve verantwoording staan de accountant de bekende controlemiddelen ten dienste (de goederenformule of de formule van de quasi-goederenbeweging, het verband tussen geld- en goederenbeweging, standenregisters, creatieregisters e.d.). Voor wat met name de verantwoording van de bank- en giromutaties betreft, beschikt de accountant over opeenvolgend genummerde en gedateerde dagafschriften van bank- en giro-instellingen, over fondsenstaten van gedeponeerde effecten bij bankinstellingen, over duplicaat-incassoborderellen van aan de bank ter incasso gezonden kwitanties, over registers voor garantiestellingen e.d. Maar bovenal zal het onderzoek van de administratieve organisatie de accountant geleerd moeten hebben, of het mogelijk is, dat bepaalde transacties niet volledig in de administratie kunnen worden verantwoord. Zou hem dit blijken, dan heeft hij maatregelen ter verbetering van de organisatie voor te stellen. Als andere uiterste: Zou blijken, dat een adequate organisatie niet in het leven geroepen kan worden, omdat de aard en de omvang van het bedrijf dit niet mogelijk maken, dan zal de accountant hebben te overwegen, of er van accountantscontrole nog sprake kan zijn. Tussen die twee uitersten liggen natuurlijk vele mogelijkheden maar, zoals ik het kan zien, leidt geen van deze tot de noodzaak om zijn toevlucht te nemen tot het volledig opragen van de administratieve gegevens van derden.

Conclusie:

De conclusie van mijn dupliek tenslotte kan geen andere zijn dan die van mijn artikel in het juni nummer van dit blad. Ook na al hetgeen door Prof. Frielink in zijn kritische beschouwing is aangevoerd, blijf ik van mening, dat de aangeklede saldobiljetten weliswaar op zichzelf, zij het overigens in beperkte mate, nuttig kunnen worden geacht voor het beoogde doel, dus in bijzondere gevallen kunnen worden toegepast, maar dat er geen aanleiding is om in het kader van de algemene controle van dit middel gebruik te maken. Met dit controlemiddel wordt n.l. van de relatie tussen een derde en een gecontroleerde gebruik gemaakt om te trachten op grond van de administratieve verantwoording, door deze derde bijgehouden, de volledigheid van een onderdeel van de administratie van de gecontroleerde vast te stellen.

Bij de controle van de geldbeweging, mede in aanmerking nemende het verband met de goederenbeweging, is reeds vastgesteld, of de financiële verhouding met de bank en de giro *juist* is geadmistreerd. Op grond van de bestudering van de administratieve organisatie, de bij de gecontroleerde gehouden registers en de door banken en giro-instellingen verstrekte bescheiden (opvolgend genummerde en gedateerde dagafschriften en fondsenstaten) zal ook de *volledigheid* van de verantwoording zijn komen vast te staan. Een controlemiddel als de bank- en giroverklaring zal daar niets aan toevoegen.